

GABRIEL

DIMISIANU

„Lecturi libere"

Lecturi libere este o culegere heteroclită de articole ocazionale, recenzii și eseuri critice. Cele dintâi, scrise cu acuratețe, conțin observații pline de bun simț asupra literaturii și criticii, preocupate fiind de „actualitate", deși nu într-un mod angajat ori polemic (cum se întâmplă de exemplu în publicistica lui Mircea Iorgulescu), ci într-unul oarecum general și distant. Recenziile au în vedere cărți socotite îndeosebi importante, ceea ce permite autorului analize binevoitoare și uneori entuziaste (la Marin Sorescu, C. Țoiu, Aug. Buzura, Șt. Aug. Doinaș, Mircea Dinescu etc.). Eseurile, referitoare la scriitorii vechi (Arghezi, Călinescu, Sadoveanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Mircea Eliade), alcătuiesc partea cea mai substanțială a culegerii și merită o discuție amănunțită.

Intermitentă, publicistica lui G. Dimisianu e onestă și fermă. Chiar dacă nu-și taie de-a dreptul un drum spre miezul fierbinte al actualității, ea are darul să ne reamintească acele adevăruri de neocolit pe care trebuie să se întemeieze orice activitate critică respectuoasă de sine. „Actualitatea" există în toate aceste scurte articole ca un termen constant (deși difuz) de referință. Ce este un clasic, se întreabă bunăoară G. Dimisianu în primul text al culegerii lui. Și răspunde: un creator care ne instruiește asupra noastră înșine. Atitudinea pe care se cuvine să o promovăm față de clasici decurge de aici: *„A-i solidariza pe clasici în atingerea scopurilor noastre emancipatoare [...], a ne întemeia cu mult mai bogat pe ceea ce ei deja au întreprins ni se pare cel mai firesc lucru, de nu și cel mai eficace. Este o «alianță», s-ar zice, care se impune de la sine.."*. Vorbind despre E. Lovinescu, în articolul următor, G. Dimisianu profită de ocazie spre a semnala efortul acestuia *„de a consolida un statut profesional al criticii"*. Reafirmarea profesionalității meseriei noastre este la fel de utilă astăzi ca și pe vremea „Sburătorului". Din același unghi este primită retipărirea marii **Istorii** a lui G. Călinescu. Legătura esențială dintre aceste articole se vede cu ochiul liber: *„Nu cred că exagerez afirmând că la noi chestiunea criticii literare a devenit o preocupare aproape obsesivă. De câțiva ani buni statutul acestei discipline, criteriile de care se folosește, îndatoririle ce-i revin, prerogativele, metodele sînt mereu puse în discuție. Și această fervoare, pe cit se poate vedea, este încă în creștere. Tot mai multă lume se ambiționează să emită public păreri despre cum este și mai ales despre cum ar trebui să fie critica*

*noastră, critica în general, păreri tranșante, expuse cu aplomb în spațiile oferite ospitalier de ziare și reviste". Critică și orientare, **Conștiința** literară și alte articole mai generale nu diferă nici ca subiecte, nici ca ton de acestea. Remarcând constanța opiniilor, le-aș reproșa „rezerva”, discreția. Eficiența unei publicistici atât de puțin bătaioasă e mult mai scăzută decât ar merita-o problemele pe care le ridică.*

Defectul recenziilor lui G. Dimisianu provine din principala lor calitate; spiritul lor larg de comprehensiune. E adevărat că alegerea se oprește la autori predilecți, dacă pot spune așa, de unde și tonul amical, lipsit de asperități, pe alocuri exagerat de favorabil. Până și în cazurile în care cărțile respective au stîrnit obiecții ori negații, G. Dimisianu se ferește să intre în polemică. El rămîne conciliant, dar nu producînd argumente în replică, ci dezvoltîndu-și doar propriul punct de vedere. Recenziile nefiind date, la reluarea în volum, nu putem ști totdeauna dacă părerea criticului este anterioară sau ulterioară altor păreri diferite de a sa. Uneori judecățile deja exprimate sînt semnalate, însă în treacăt. Despre **La Liliaci**, ne avertizează G. Dimisianu, s-au pronunțat, remarcîndu-i valoarea, E. Simion, M. Iorgulescu, Edgar Papu, dar „*trilogia nu s-a situat vreun moment, cum ar fi fost îndreptățită, în planul maxim al interesului literar, ceea ce peste o vreme va ivi, cred, nedumeriri*”. Convinși că, în întregul ei, „*critica noastră rămîne datoare față de La Liliaci, după cum rămîne datoare oricărei valori de prim ordin, pe care nu a reușit să o impună deplin conștiinței momentului*”, autorul *Lecturilor libere* întreprinde un examen minuțios și pătrunzător al universului liric sorescian, din care nu lipsesc, pentru a ne cîștiga definitiv la cauză, decât cîntarea și combaterea eventualelor neînțelegeri și erori ale criticii care s-a ocupat de carte. N-aș vrea să se tragă de aici concluzia că recenziile lui G. Dimisianu sînt exclusiv laudative. Ele conțin observații personale, iar cu judecata de valoare generală putem fi, în majoritatea cazurilor, de acord.

Titlul culegerii are, cu adevărat, înțeles, dacă-l raportăm la eseuri. Lecturile lui G. Dimisianu sînt „libere” în sensul că nu pretind o metodă anumită, ci numai o adecvare spontană la factura operelor. Din acest unghi, critica lui G. Dimisianu este aproape tradițională. Nu știm ce crede autorul despre metodele mai noi, pe care nu le folosește în chip explicit niciodată, deși de unele din descoperirile lor se folosește. Fără îndoială, un eseu (poate cel mai bun din carte), cum este acela despre Camil Petrescu, n-ar fi fost posibil înainte de achizițiile recente ale naratologiei; însă practica analizei rămîne la fel

de naturală. Deosebirea de critica veche apare la nivelul interpretării, nu la acela al metodei. Metoda e așa zicând resorbită, permițând o înțelegere unitară a romanelor. Sesizarea în spirit modern a unor „voci” și „perspective” contradictorii în **Patul lui Procust** conduce de exemplu pe critic la concluzii netradiționale, deși impregnate de bun simț, și deloc forțate. Portretul lui Ladima e cu totul nou: „*Citind cu ochii noștri peste umărul lui Fred, dăm acolo de un ins mai mult mediocru și cam anost în exultările lui invariabile, în febricitarea de adolescent înttrziat, căruia Fred îi conferă cu generozitate pripită atributele marii inteligențe. Un om cu inteligență reală poate dori, iubi, mă rog, pe o Emilie, dar nu poate afirma despre ea fără prefăcătorie că este o artistă excepțională; mi poate petrece stupid ore nesfârșite jucând tabinet și conversînd despre dulceturi cu Valeria, sora Emiliei, un fel de menajeră și de dispecer amoros al acesteia; nu poate în fine să vadă în locuința de ȣpător prost gust a Emiliei un «locăș de vis».* Omul inteligent caută pe Emilia, ca Fred de altfel, dar e conștient măcar într-o măsură de ceea ce este precar în ea și în ambianță, așa cum Gheorghidiu iubește pe Ela, dar e lucid de mărginirea acesteia. Apoi Fred vorbește despre talentul literar al lui Ladima, producînd însă specimene de poezie neconcludente; același lucru în ce privește vocația de gazetar a lui Ladima, la un moment dat fructificată de grupul asociat Nae Gheorghidiu - Tănase **Luminarăm**: ce ni se oferă ca mostre de mare gazetărie duce spre factura de violențe verbale a unui Pamfil Șeicaru, la care autorul face de altfel referire directă manifestările date din subsol. Prin toată manifestarea, Ladima colectează trăsăturile insului mediocru, dar cu suflet, onest căci pune credință în tot ce întreprinde, însă ineficient, obiectiv antipatic prin inaderența totală la umor, iritant prin credulitate și înțepenire în prejudecăți [...], în fine un exemplar uman astfel alcătuit încît nu poate mira pe nimeni că nu înmoaie sufletul Emiliei, care este sentimental imună, dar pe al oricărei alte femei și cu atît mai puțin pe al doamnei T... ”. La fel de interesant este și eseul despre Mircea Eliade, la care se remarcă „spațiile saturate de eros”, cuplurile bazate pe raporturi de dominare, anticipîndu-le pe acelea din romanele lui Nicolae Breban, și se întreprinde o temeinică analiză a singurului roman pe de-a-ntregul memorabil al scriitorului, care este *Maitreyi*.

Aceste două eseuri sînt de o maturitate calmă a spiritului și a stilului care le face deopotrivă instructive și plăcute. Le putem adăuga pe acela care compară pe Marin Preda cu I.L. Caragiale, «mai puțin exhaustiv, dar ascutit și simpatic, cu instituții originale (cum ar fi aceea a predilecției ambilor scriitori pentru eroul-observator de medii și

comportamente). Idei incităriile sau discutabile găsim și în celelalte. Cred, de exemplu, că, dintre cele două concepte prin care este definită *Istoria* călinesciană, acela de epos, preferat și în titlu, este mai puțin nimerit decât acela de **romanesc**. Nu văd, apoi, în subtitlul poem pus de Arghezi romanelor sale la reeditare, o revelație târzie a naturii lor poematice, care n-a „recunoscut” în ***Cimitirul Bunavestire*** sau în ***Ochii Maicii Domnului*** niște adevărate romane. Despre proza Hortensiei Papadat-Bengescu ni s-a spus că avea „orizont european” și că ilustra o formulă fără nici o rădăcină la noi. Această rădăcină există însă, anume în naturalism, iar pentru acceptarea largului orizont presupus de critic aveam nevoie de comparații concrete ce nu se realizează în eseu. Sugestia oferea cartea lui Edgar Papu despre proza primei părți a acestui secol, în același eseu, proza romancierii e caracterizată generos prin capacitatea de a surprinde „*o infinitate de înfățișări ale umanului*”. Nu e mai degrabă, la ea, limitarea la un senzualism, care înseamnă o deplasare de la sufletesc la fizic și fiziologic? De altfel, criticul însuși pleacă de la această idee: „*O estetică a necruțării cultivă Hortensia Papadat-Bengescu în tot ce are atingere cu fiziologicul, teritoriu în care, în fond, prin ea, proza românească realizează întâia mare coborîre*”. Astfel de ipoteze fac sarea și piperul criticii. Gînd, înfrîngîndu-și rezerva, de care am mai vorbit, D. Dimisianu avansează ipoteze (fie și discutabile) ca cele de mai sus, critica lui ne ține atenția trează și nu «ne lasă fără profit intelectual.

(*România literară*, nr. 36, 1983)